

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI OLIY TA'LIM,
FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI
ALISHER NAVOIY NOMIDAGI TOSHKENT DAVLAT
O'ZBEK TILI VA ADABIYOTI UNIVERSITETI
JAHON ADABIYOTI VA QIYOSIY ADABIYOTSHUNOSLIK KAFEDRASI

**“SHARQ MUMTOZ POETIKASI
MUAMMOLARI:
NAVOIY VA RUMIY”**

*mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy
konferensiya materiallari
2025-yil, 22-aprel*

MINISTRY OF HIGHER EDUCATION, SCIENCE AND
INNOVATIONS OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN
ALISHER NAVAI TASHKENT STATE UNIVERSITY
OF UZBEK LANGUAGE AND LITERATURE
DEPARTMENT OF WORLD LITERATURE AND
COMPARATIVE LITERATURE

*Proceedings of the international
scientific-theoretical conference titled*

**“ISSUES IN ORIENTAL CLASSICAL
POETICS: NAVO'I AND RUMI”**

April 22, 2025

Toshkent
“Nurafshon business”
2025

UO'K 845.711.05

KBK 133.585.3

“Sharq mumtoz poetikasi muammolari: Navoiy va Rumiy” mavzusidagi xalqaro ilmiy-nazariy konferensiya materiallari. – Toshkent: Nurafshon business, 2025. – 1016 b.

ISBN 978-9910-8871-6-1

Mas’ul muharrir:

Shuhrat Sirojiddinov,

filologiya fanlari doktori, akademik

Tahrir hay’ati:

Shuhrat Sirojiddinov (O‘zbekiston), Münevver Tekcan (Turkiya), Uzoq Jo‘raqulov (O‘zbekiston), Agnieska Vojta (Germaniya), Nozliya Normurodova (O‘zbekiston), Rukhsana Iftikhar (Pokiston), Almaz Ulviy (Ozarbayjon), Suvon Meli (O‘zbekiston), Sergey Nikonorov (Rossiya), Akibatxan Ismanova (Qirg‘iziston), Makpal Orazbek (Qozog‘iston), Aleksey Pilev (Rossiya), Nurboy Jabborov (O‘zbekiston), Shafiqa Yorqin (Afg‘oniston), Amir Ne‘mati Lima‘i (Eron), Nafas Shodmonov (O‘zbekiston), Rakymjan Turysbek (Kazakhstan), Dilmurod Quronov (O‘zbekiston), Gulnoz Xalliyeva (O‘zbekiston), Dilnavoz Yusupova (O‘zbekiston).

Sharq-islom madaniyatining ikki buyuk vakili – Alisher Navoiy va Jaloliddin Rumiy ijodi badiiyati, tarixiy-tipologik xossalarini ilmiy-nazariy tadqiq etishga qaratilgan “Sharq mumtoz poetikasi muammolari: Navoiy va Rumiy” mavzuidagi mazkur konferensiya materiallari ulkan geografik ko‘lami, tipologik talqinlari, tahliliy xulosalari bilan o‘ziga xosdir. To‘plam to‘rt bo‘limdan tashkil topgan. Har bir bo‘lim o‘zicha mustaqil ilmiy muammoni aks ettirishi bilan birga, Navoiy va Rumiy poetikasi sathida o‘zaro umumlashadi, jahon adabiyoti, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarixiy hamda nazariy poetika, hozirgi adabiy jarayon muammolarini aks ettirishi bilan ma’naviy-ma’rifiy, badiiy-estetik ahamiyat kasb etadi.

Ilmiy to‘plam adabiyot nazariyasi, adabiy tanqid, adabiyot tarixi, qiyosiy adabiyotshunoslik, tarjima nazariyasi, tarjimashunoslik bilan shug‘ullanayotgan doktorant, tayanch doktorantlar; magistrant va bakalavriyat bosqichi talabalari, shuningdek, badiiy adabiyot masalalari bilan qiziquvchilar uchun mo‘ljallangan.

To‘plam Alisher Navoiy nomidagi Toshkent davlat o‘zbek tili va adabiyoti universiteti Ilmiy-texnik kengashining 2025-yil 3-apreldagi yig‘ilishi qaroriga asosan nashrga tavsiya etilgan.

**Mualliflar qarashlari tahririyat nuqtayi nazaridan
farqlanishi mumkin.**

© “Nurafshon business”, 2025.

UDC 845.711.05

KBK 133.585.3

Proceedings of the International Scientific-Theoretical Conference on the topic "Issues in Oriental Classical Poetics: Navoi and Rumi" – Tashkent: Nurafshon Business, 2025. – 1016 pages.

ISBN 978-9910-8871-6-1

Editor-in-Chief:

Shuhrat Sirojiddinov,

Doctor of Philological Sciences, Academician

Editorial Board:

Shuhrat Sirojiddinov (Uzbekistan), Münevver Tekcan (Turkiye), Uzoq Jo'raqulov (Uzbekistan), Agnieszka Wojta (Germany), Nozliya Normurodova (Uzbekistan), Rukhsana Iftikhar (Pakistan), Almaz Ulviy (Azerbaijan), Suvon Meli (Uzbekistan), Sergey Nikonorov (Russia), Akibatkhon Ismanova (Kyrgyzstan), Makpal Orazbek (Kazakhstan), Aleksey Pilev (Russia), Nurboy Jabborov (Uzbekistan), Shafiqo Yorqin (Afghanistan), Amir Ne'mati Lima'i (Iran), Nafas Shodmonov (Uzbekistan), Rakymjan Turysbek (Kazakhstan), Dilmurod Quronov (Uzbekistan), Gulnoz Khal-liyeva (Uzbekistan), Dilnavoz Yusupova (Uzbekistan).

The present conference proceedings, titled "Issues in Oriental Classical Poetics: Navoi and Rumi" focus on the scholarly and theoretical exploration of the artistic, historical, and typological dimensions of the works of two eminent figures of Eastern-Islamic culture – Alisher Navoi and Jalaluddin Rumi. With its broad geographical scope, comparative perspectives, and analytical insights, the collection offers a unique contribution to the field. The volume is organized into four sections. Each section explores a distinct scholarly issue while also highlighting the shared poetic features and mutual influences in the works of Navoi and Rumi. The discussions extend to themes in world literature, comparative literary studies, historical and theoretical poetics, and contemporary literary discourse, contributing to both intellectual and aesthetic understanding.

This collection is intended for doctoral and postgraduate researchers, as well as master's and undergraduate students in fields such as world literature, literary theory, literary criticism, comparative literature, translation theory, and translation studies. It may also be of interest to anyone engaged in the study of artistic literature.

The publication was recommended by the Scientific and Technical Council of Alisher Navoiy Tashkent State University of Uzbek Language and Literature on April 3, 2025.

The views expressed in the articles do not necessarily reflect those of the editorial board.

© "Nurafshon business", 2025.

MUNDARIJA

1.	<i>Shuhrat SIROJIDDINOV.</i>
IKKI BUYUK – IKKI TURK (<i>Kirishso'z ornida</i>) | 15 |
|----|--|----|

I SHO'BA NAVOIY VA RUMIY: BADIYYAT VA TIPOLOGIYA

2.	<i>Узоқ ЖЎРАҚҲҲОВ.</i>
МУМТОЗ ПОЭТИКАДА “ИДЕАЛ ОБРАЗ” МУАММОСИ	20
3.	<i>Қозоқбой ЙЎЛДОШ.</i>
“ЛАЙЛИ ВА МАЖНУН” ДОСТОНИДА РУҲИЯТ ТАСВИРИ	48
4.	<i>Сувон МЕЛИ.</i>
“ХАМСА”ДА МУАЛЛИФ “МЕН”И	57
5.	<i>Gulnar Agig JAFARZADE.</i>
THE INFLUENCE OF RUMI ON ALISHER NAVAI'S PERSIAN RUBAIYAT	68
6.	<i>Münevver TEKCAN.</i>
ALI SHIR NAVA'I'S IMPACT ON THE TIMURID RENAISSANCE	79
7.	<i>Сергей НИКАНОВ.</i>
К ВОПРОСУ О ФУНКЦИОНАЛЬНОЙ ЗНАЧИМОСТИ ЭПИТЕТОВ В СБОРНИКЕ “СОКРОВИЩНИЦА МЫСЛЕЙ” АЛИШЕРА НАВОИ	90
8.	<i>Мақсуд АСАДОВ.</i>
НАВОИЙ АСАРЛАРИДА ИЖОД ВА ИЖОД АҲЛИ ТАЛҚИНИ	99
9.	<i>Шоира АҲМЕДОВА.</i>
АЛИШЕР НАВОИЙ ВА ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ МАКТУБЛАРИ ҲАҚИДА	107
10.	<i>Гулноз ХАЛЛИЕВА, А. ЮСУПОВА.</i>
ЕВРОПАДА РУМИЙШУНОСЛИК ВА СУЛТОН ВАЛАДНИНГ БУЮК БРИТАНИЯДА САҚЛАНАЁТГАН АСАРЛАРИ ХУСУСИДА	116

	<i>Оразбек МАҚПАЛ, Айнұр АНАПИНА.</i>	
11.	ӘДЕБИЕТТЕГІ ИНТЕРМӘТІНДІЛІК: АБАЙ ШЫҒАРМАЛАРЫНЫҢ ӘЛІШЕР НАУАИМЕН САБАҚТАСТЫҒЫ	121
	<i>Сайфиддин РАФИДДИНОВ.</i>	
12.	НАВОЙИ ВА РУМИЙ ИЖОДИНИНГ ҚИЁСИЙ ЎРГАНИШ МАММОЛАРИ	128
	<i>Dilnavoz YUSUPOVA.</i>	
13.	MAVLONO JALOLIDDIN RUMIY VA ALISHER NAVOIY ASARLARIDA SAMARQAND TALQINI	137
	<i>Илҳом ҒАНИЕВ.</i>	
14.	ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ ВА АЛИШЕР НАВОЙИ АСАРЛАРИДА ИНТЕРТЕКСТУАЛЛИК	146
	<i>Islamjon YAKUBOV.</i>	
15.	JALOLIDDIN RUMIY MEROSI VA ZAMONAVIY O'ZBEK ROMANCHILIGI	153
	<i>Gulbahor ASHUROVA.</i>	
16.	TARIXIY SHAXS TASVIRI: NAVOIY OBRAZI	162
	<i>Qahramon TO'XSANOV, Muhammadamin JURAQULOV.</i>	
17.	RUMIY VA NAVOIY IJODIDA ILM-MA'RIFAT TALQINI	170
	<i>Mahmadiyor ASADOV.</i>	
18.	HOMO POETIKUS KONSEPSIYASI: NAVOIY VA RUMIY	174
	<i>Sobit AVEZOV.</i>	
19.	BOQIYLIKKA DAXLDOR BITIKLAR	174
	<i>Адҳамбек АЛИМБЕКОВ.</i>	
20.	АЛИШЕР НАВОЙИНИНГ ТУРКИЯЛИК ШОГИРДИ	182
	<i>Насиба БОЗОРОВА.</i>	
		187
21.	ҲАЗРАТИ МАВЛОНОНИНГ “МАЖОЛИСИ САБЪА” (“ЕТТИ МАЖЛИС”) АСАРИДА НАЪТ	191
	<i>Yulduz ZIYAYEVA.</i>	
22.	“OSHIQ-MA'SHUQA-RAQIB” OBRAZI GENEZISI	198
	<i>Olmos XURRAMOV.</i>	
23.	ALISHER NAVOIYNING “HOLOTI PAHLAVON MUHAMMAD”DA TARIXIY HAQIQAT IFODASI	205
	<i>Hasamuddin HAMDARD.</i>	
24.	AMIR ALISHER NAVOIYNING HEROT MAKTABINING TUSHUNCHALARINI TEMURIYLAR SIYOSATIGA O'TKAZISHDAGI ROLI	210

25.	<i>Leyla HƏSƏNOVA.</i> AZƏRBAYCAN ƏDƏBİYYATINDA ROMANTİZM	220
26.	<i>Marifat RAJABOVA, Madina IBOTOVA.</i> RUMİY VƏ NAVOIY LIRIKASIDA KÖ'NGİL METAFORASI	226
27.	<i>Sherxon QORAYEV.</i> MAVLAVİY "GİRDİ DARVESHLAR"NING RAQSU SAMO' MAJLISLARI	231

II SHO'BA SHARQ ADABIYOTIDA POETIKA MUAMMOLARI

28.	<i>Улугбек ХАМДАМ.</i> ГЛОБАЛ ДУНЕДАГИ ЙЎЛЧИ ЮЛДУЗЛАР	244
29.	<i>Zafer TOPAK.</i> ALİ ŞİR NEVÂÎ'NİN TÜRKÇE DİVANLARINDAKİ ŞİİRLE İLGİLİ BENZETMELER VE BUNLARIN ŞAİRİN POETİKASINA KATKILARI	254
30.	<i>Gulnoz XALLIYEVA, Adiba MA'DIYEVA.</i> ZAMONAVİY O'ZBEK VA NEMIS SHE'RIYATIDA BAHOR OBRAZINING BADIİY TALQINI	266
31.	<i>Dilrabo QUVVATOVA.</i> MUMTOZ POETIKADA MASNAVIYGA OID QARASHLAR TALQINI	275
32.	<i>Вусала НАСИБОВА.</i> КОМПЛЕКС НОВРУЗОВСКИХ ОБРЯДОВ В АЗЕРБАЙДЖАНСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ	279
33.	<i>Диляра ХАЛИЛОВА.</i> К ВОПРОСУ О МЕЖКУЛЬТУРНОМ ПОТЕНЦИАЛЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ ТЕКСТОВ НАВОИ И ПУШКИНА В ПРЕПОДАВАНИИ РУССКОГО ЯЗЫКА	285
34.	<i>Оразбек МАҚПАЛ, Әнуар ЗЕРДЕ.</i> НҮРЛАН МӘУКЕНҰЛЫ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫ ЖӘНЕ АБАЙ ДӘСТҮРІ	289
35.	<i>Олим ОЛТИНБЕК.</i> РАУФ ПАРФИ ШЕЪРЛАРИНИНГ ВАЗН ХУСУСИЯТЛАРИ	297
36.	<i>Farhad RAHİMİ.</i> FERAĞÎ'NİN MİFTAHU'L-LÜGAT SÖZLÜĞÜNÜN DÜZENİ VE EL YAZMASI ÜZERİNE	312

37.	<i>Orzigul HAMROYEVA.</i> QOʻFIYAGA OID BIRLIK LARNING QIYOSIY TAHLILI	325
38.	<i>Ainisa AKMATOVA, Makhlie NAZAROVA</i> THE SPECIFIC PECULIARITIES OF THE EMAGE "WOMAN" IN THE EPIC MANAS AND IN ALISHER NOVOIY'S WORKS	333
39.	<i>Тоғжол НОРОВ.</i> АЛИШЕР НАВОИЙ БОРЛИҚ ФАЛСАФАСИДА КОСМОС, МАКОН ВА ЗАМОН ТАЛҚИНИ	341
40.	<i>Rustam SHARIPOV.</i> MAHMUDHO'JA BENBUDIY VA ABDURAUF FITRATNING MILLIY DAVLATCHILIK HAQIDAGI QARASHLARI	353
41.	<i>Feruza BURXANOVA.</i> BADIY SO'Z JILOSI	370
42.	<i>Ольга ЧИЖИКОВА, Ирина ЯНОВСКАЯ.</i> ЧЕРТЫ КОСМИЗМА В СТИХОТВОРЕНИИ НИКОЛАЯ КЛЮЕВА "БЕЛАЯ ИНДИЯ" И В НЕКОТОРЫХ ПРОИЗВЕДЕНИЯХ ВОСТОЧНЫХ АВТОРОВ	377
43.	<i>Komiljon HAMROYEV.</i> SHARQ NIHOYATLARINING TIPOLOGIK XUSUSIYATLARI	386
44.	<i>Ўилуффар УМАРОВА.</i> УЛЖАС СУЛАЙМОНОВ ШЕЪРИЯТИ	393
45.	<i>Zebiniso BEKMURADOVA.</i> PAREMIYADA XIAZM	399
46.	<i>Азамат ХАЙРУЛЛАЕВ.</i> НОРМУРОД НОРҚОБИЛОВ ҲИКОЯЛАРИДА ОНОМАСТИКА	404
47.	<i>Салават АЮПОВ.</i> ОТЗВУКИ РУССКОЙ КЛАССИКИ В ЧЕХОВСКОМ ЭТЮДЕ "БЕЗНАДЕЖНЫЙ"	422
48.	<i>پوهنپار امرالله محمدی</i> بررسی زبان شناسانه استعاره مفهومی عشق در اشعار فارسی نوایی	429
49.	<i>Tozagul MATYOQUBOVA.</i> G'AFUR G'ULOM SHE'RIYATIDA LIRIK QAHRAMON VA KECINMANING POETIK IFODASI	437
50.	<i>Ирина ЯНОВСКАЯ, Ольга ЧИЖИКОВА.</i> СКУЛЬПТУРНЫЕ ОБРАЗЫ В ПРОИЗВЕДЕНИЯХ А.С.ПУШКИНА	445

51.	<i>Шохрат Нусрат МАМЕДОВА.</i> ЭТНОКУЛЬТУРНАЯ СЕМАНТИКА ДЕТСКИХ ДРАМ МИРВАРИД ДИЛЬБАЗИ	453
52.	<i>Umida ABDULLAYEVA.</i> "SHAYX SAN'ON" QISSASIDA USTOZ-SHOGIRD MASALASI	466
53.	<i>Yorqinoy NASIRDINOVA.</i> ALISHER NAVOIY OBRAZI FRANSUZ ADABIY VA TARIXIY TAFAKKURIDA	470
54.	<i>Sayid Nurulloh AMINYOR.</i> ALISHER NAVOIY MA'RIFATNING PORLOQ QUYOSHI	478
55.	<i>Otabek BABAYEV, Munisa BOLTAYEVA.</i> ÜBERSETZUNGSMETHODE VON TECHNISCHEN TEXTEN	491
56.	<i>Нуриддин УБАЙДУЛЛАЕВ.</i> "ТАНАЗЗУЛ" РОМАНИДА МУСУЛМОНҚУЛ МИНГБОШИ ОБРАЗИ	496
57.	<i>Matluba MAMADIYAROVA.</i> "ALPOMISH" VA "BEOVULF" EPOSLARIDA AYOL FENOMENI	503
58.	<i>Mahbuba QARSHIYEVA.</i> ALISHER NAVOIY: MATNSHUNOSLIK VA MANBASHUNOSLIK	508
59.	<i>Feruza SAPAYEVA.</i> MAXTUMQULI ASARLARINING TURKIY TILLARDAGI TARJIMALARI VA ULARNING TADQIQI	514
60.	<i>Bahor SHUKUROVA.</i> BADIIY ADABIYOTDA RAMZIY OBRAZLAR TALQINI	522
61.	<i>Nodira SAIDOVA.</i> "NAVOIY VA ILOHIYOT"DA "GERMENEVTIK DOIRA"DAN FOYDALANISH	530
62.	<i>Sevinchoy YOQUBOVA.</i> XX ASR BOSHLARI O'ZBEK SHE'RIYATINING YANGILANISH OMILLARI	534
63.	<i>Нилуфар ДИЛМУРОДОВА.</i> АСАД ДИЛМУРОД ЭССЕЛАРИНИНГ ГЕНЕТИК АСОСЛАРИ, УЛАРДА МУАЛЛИФ ИФОДА УСЛУБИ ВА БАДИИЙ- ЭСТЕТИК КОНЦЕПЦИЯСИ	541
64.	<i>Nodira XUDOYNAZAROVA.</i> JALOLIDDIN RUMIY VA ALISHER NAVOIY JAHON ADABIYOTI KONTEKSTIDA	547

65.	<i>Maftuna NORQULOVA.</i> "HALI HAYOT BOR..." QISSASIDA QAHRAMON KONSEPSIYASI	552
66.	<i>Dilnavoz BOYZOQOVA.</i> "YUSUF VA ZULAYHO" QISSASIDA OBRAZ TALQINI	560
67.	<i>Махфуззоҳон ХОМИДОВА.</i> "БАДОЙИЪ УЛ-БИДОЯ" ДА ИНТЕРТЕКСТУАЛЛИК	568

III SHO'BA NAVOIY VA RUMIY IJODIDA MA'RIFAT VA MILLIYAT MASALALARI

68.	<i>Nafas SHODMONOV.</i> "LAYLI VA MAJNUN" DOSTONI SYUJETI VA G'OYASINI SHAKLLANTIRGAN BA'ZI OMILLAR	578
69.	<i>DR. KEMAL YAVUZ ATAMAN.</i> OSMANLI DEVLETİ'NİN MANEVİ VE HAKİKİ MÜESSİSİ MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN-İ RÛMÎ	584
70.	<i>G'ayrat MURODOV, Shahlo SA'DULLAYEVA.</i> MURSHID VA MURID MUNOSABATI	592
71.	<i>Нусратулло ЖУМАХЎЖА.</i> ЖАЛОЛИДДИН РУМИЙ "МАШАВИЙИ МАЪНАВИЙ" АСАРИНИНГ КИРИШ ҚИСМИ МАЗМУНИГА ЧИЗГИЛАР	602
72.	نویسنده: پروفسور دکتر فضل الرحمن فقیہی ہروی نقش امیر علیشیر نوابی در تمدنآفرینی دورہ تیموریان ہرات	607
73.	<i>Darmonoy O'RAYEVA.</i> RUMIY VA HOZIRGI O'ZBEK SHOIRLARI IJODIDA DUNYO TA'RIFI	619
74.	<i>Ulkar BAKHSHIYEVA.</i> THE ARTISTIC-AETHETIC FEATURES OF THE MYTHOLOGICAL APPROACH IN NIZAMI GANJAVI'S POEM "ISKANDARNAME" (IN THE CONTEXT OF LEGENDS RELATED TO KHIDR)	624
75.	بشیر احمد قرداش هصالح	634
76.	<i>Odiljon AVAZNAZAROV.</i> NAVOIY DOSTONLARIDA "QADAM" METAFORASI	642

	<i>Toji NOROV.</i>	
77.	ALISHER NAVOIY FALSAFIY MEROSINING ILOHIY-MA'RIFIY VA MAFKURAVIY ASOSLARI	649
	<i>Saodat MUMINOVA.</i>	
78.	AQL VA IDROK O'RTASIDAGI MUVOZANAT	662
	<i>Мустафа БАЙЭШАНОВ.</i>	
79.	“ПЯТЕРИЦА” НАВОИ В СОКРОВИЩНИЦЕ МИРОВОЙ ЛИТЕРАТУРЫ	667
	<i>زینب نوروز علی ؛ شادمحمد سہاک</i>	
80.	جاہگاہ عقل در اشعار امیر نظام الدین علیشیر نوایی	671
	<i>Usmon QOBILOV.</i>	
81.	ON THE INTERPRETATION OF THE TRUE OF HUMANITY AND THE UNIVERSE IN ARTISTIC CREATIVITY	678
	<i>دکتر نورالرحمن ناصح</i>	
82.	انسان کامل و انسان شناسی از نظر علی شیر نوایی و مولانا با رویکرد تطبیقی	687
	<i>Адҳамбек АЛИМБЕКОВ.</i>	
83.	АЛИШЕР НАВОИЙ ҲАҚИДА ТУРК ДОСТОНИ	693
	<i>Hamza ATEŞ, Kemal ATAMAN.</i>	
84.	MAVLONO JALOLIDDIN RUMIY ASARLARIDA IJTIMOİY O'ZGARISHLAR	700
	<i>Мавжуда НУРИДДИНОВА.</i>	
85.	“БОР КИТОБИ, ЛЕК ПАЙҒАМБАР ЭМАС...”	710
	<i>Shohista NIYOZOVA.</i>	
86.	MILLIY QADRIYATNING TAMAL TOSHI	720
	<i>Duygu KOCA.</i>	
87.	ALİ ŞİR NEVÂÎ'NİN ESERLERİNDE AHLAKİ DEĞERLER	727
	<i>Iroda ISHONXANOVA.</i>	
88.	XX ASR 40-YILLARIDA NAVOIYSHUNOSLIK	734
	<i>Ойдин ТУРДИЕВА, Ойша ШУКУРОВА.</i>	
89.	РУМИЙ ҒАЗАЛЛАРИДА ТИНЧЛИК ҒОЯСИ ТАЛҚИНИ	734
	<i>Nargiza SHOALIYEVA.</i>	
90.	RUMIY VA NAVOINING ISHQQA OID QARASHLARI	741
		747

IV SHO'BA
NAVOIY VA RUMIY
YOSH TADQIQOTCHILAR TALQINIDA

91.	<i>Malika SUYUNOVA.</i> HAMZA VA XALQ TEATRI	766
92.	<i>Laylo TO'YCHIYEVA.</i> "ULISS" ROMANIDA TRAGIK VAZIYAT XRONOTOPI	772
93.	<i>Nilufar HAITOVA.</i> HAMID OLIMJON – NAVOIYSHUNOS	777
94.	<i>Shaxnoza TURSUNOVA.</i> SIZIF OBRAZI: TURFA TALQINLAR	781
95.	<i>Madina VAHOBOVA.</i> "NAVOIY KIRMAGAN UYLAR QORONG'U"	786
96.	<i>Sayohat ARZIQULOVA.</i> FATMA SHENGIL SUZAR IJODIDA RUMIY AN'ANALARI	794
97.	<i>Osiyo SIDDIQOVA.</i> KOMIZM XUSUSIDA BIR-IKKI SO'Z	802
98.	<i>To'lg'anoy QULJANOVA.</i> ASQAR MAHKAM IJODIDA RUMIYONA OHANGLAR <i>Sabinabonu BERDIYEVA.</i>	810
99.	"ADABIYOTSHUNOSLIK LUG'ATI"NING ELEKTRON MOBIL ILOVASINI YARATISH XUSUSIDA	815
100.	<i>Huriniso MENGLIYEVA.</i> DUNYONING AZALIY SAVDOSI	819
101.	<i>Баҳодур ЖОБЛИЕВ.</i> УНИВЕРСАЛ ОБРАЗЛАР КЎЛАМИ	825
102.	<i>Zilola JO'RAYEVA.</i> NAVOIY VA RUMIY ASARLARIDA TASAVVUF TIMSOLLARI	829
103.	<i>Diyora O'KTAMOVA.</i> ALISHER NAVOIY FARDLARINING O'RGANILISHI	834
104.	<i>Hediye Zeynep KÖŞEK.</i> ALİ ŞİR NEVÂİ VE MEVLÂNÂ CELÂLEDDİN RUMÎ'NİN ESERLERİNDE TAKVÂ	839
105.	<i>Selenay ŞAHİN.</i> ALİ ŞİR NEVÂİ VE MEVLÂNÂ'NIN SANATSAL VE DÜŞÜNSEL YAKLAŞIMLARININ MİMARİ ESERLER ÜZERİNDEKİ ETKİSİ: SOSYO-KÜLTÜREL BİR DEĞERLENDİRME	849

	<i>Nodirjon G'AFUROV, Shahnoza YO'LDOSHEVA.</i>	
106.	NAVOIY "XAMSA"SI VA RUMIY "NAYNOMA"SIDA "NAY" TIMSOLI	856
	<i>Noila ROXATALIYEVA.</i>	
107.	"DEVONA" VA "JUNUN" TUSHUNCHALARI TALQINI	861
	<i>Sema DÜLGAR.</i>	
108.	ŞAİR FÂTİMA HANIM VE KÜTAHYA MEVLEVÎHÂNESİNE ETKİLERİ	866
	<i>İrem ERDEM.</i>	
109.	ALİ ŞİR NEVAİ'NİN MUHAKEMETÜ'L-LUGATEYN ADLI ESERİNDE EŞANLAMLILIK	872
	<i>Dilfuza ISMOILOVA.</i>	
110.	"BİR AYOL HAYOTIDAN 24 SOAT" NOVELLASINING KOMPOZITSION TAHLILI	881
	<i>Beyza ÖZER.</i>	
111.	MÊKÂNDAN LÂMEKÂNA: ALİ ŞİR NEVAİ VE MEVLÂNÂ	888
	<i>Ahmet Berat COŞKUN.</i>	
112.	MUHÂKEMETÜ'L-LUGATEYN'DE GEÇEN İŞ/HAREKET BILDİREN FİILLER VE BU FİILLERİN KUZEYBATI/KIPÇAK TÜRK LEHÇELERİNDEKİ GÖRÜNÜMLERİ	897
	<i>Aziz NORQULOV.</i>	
113.	"NASOYIM" PINJIDAGI UMR	910
	<i>Saodat FAYZIYEVA.</i>	
114.	JADID MATBUOTIDA NAVOIY IJODI TADQIQI	916
	<i>Jobir ISMATILLOYEV.</i>	
115.	MUNIS IJODIDA NAVOIY AN'ANALARI	924
	<i>Dovud XO'JAQULOV.</i>	
116.	NAVOIY VA RUMIY IJODIDA SABR TUSHUNCHASI	930
	<i>Nazokat G'OFUROVA.</i>	
117.	BİLGAMISH – BUYUK SHARQNING QADIM DURDONASI	934
	<i>Nargiza SHAMIYEVA, Jazira TULEGENOVA,</i>	
	<i>Nargiza XOLBOBOYEVA.</i>	
118.	COMPARATIVE STUDY OF MEANING EXPANSION AND NARROWING OF QUALITATIVE ADJECTIVES IN ENGLISH AND UZBEK	938
	<i>Go'zal OMONOVA.</i>	
119.	JALOLIDDIN RUMIY HIKOYALARIDA XULQ-ATVOR MASALASI	944
	<i>Madina TURSUNOVA.</i>	
120.	MARLO VA SHEKSPIR: IJODIY PARALLELLAR VA FARQLAR	949

121.	<i>Shodiya TURSUNALIYEVA.</i> "ABU RAYHON BERUNIY" DRAMASIDA FOJIAVIY VAZIYATLAR TALQINI	952
122.	<i>Gulzoda SAFAROVA.</i> ERKIN A'ZAMNING "ANOYINING JAYDARI OLMASI" HIKOYASIDA IDILLIYAVIYLIK	957
123.	<i>Nozima KARIMOVA.</i> YOVUZ BAHODIR O'G'LINING "YONAYOTGAN BUXORO" ROMANIDA TARIXIY HAQIQAT	964
124.	<i>Suhrobjon ZIYODOV.</i> YOSHLAR SHE'RIYATIDA NAVOIYGA MUROJAAT	970
125.	<i>Sherzod USMONOV.</i> ZEBO MIRZO SHE'RIYATIDA METAFORIK OBRAZLAR	977
126.	<i>Нармин БАБАЕВА.</i> ЭТИОЛОГИЧЕСКАЯ СЕМАНТИКА МИФОЛОГИЧЕСКИХ ОБРАЗОВ	983
127.	<i>Yüsra KARAÇA.</i> HZ. MEVLANA'NIN YOLU VE HAT SANATI	993
128.	<i>Lobar BERDIYEVA.</i> SHAVKAT RAHMON SHE'RIYATIDA RAMZIYLIK	999
129.	<i>Gulsevar MAMANOVA.</i> "YUSUF VA ZULAYHO": GENEZIS MASALASI	1006
130.	<i>Shahzoda VALIJONOVA.</i> NAVOIY E'TIROF ETGAN XAMSANAVIS	1014
131.	<i>Dilrabo HAYDAROVA.</i> O'ZBEK-TURK HIKOYALARIDA KOMIKLIK	1018
132.	<i>Saida DAVRONOVA.</i> ALISHER NAVOIY FAOLIYATINING O'ZBEKISTON KINOFOTOFONO MILLIY ARXIVI HUJJATLARIDA YORITILISHI	1022
133.	<i>Mirjalol SODIQOV.</i> "BUYUKLAR TUHFASI" – MUMTOZ ADABIYOT TARIXIGA DOIR TADQIQOT	1029
134.	<i>Muhayyo ISTAMOVA.</i> AYOL OBRAZI JOZIBASI	1036
135.	<i>Iroda ESHMURADOVA.</i> YANGI DARSLIKLAR HAQIDA	1041

136.	<i>Ruxsora UNAROVA.</i> AHMAD A'ZAM HIKOYALARIDA "JUMBOQ" TASVIRI	1048
137.	<i>Maftuna USMONOVA.</i> NAVOIYDA "SHOH" VA "GADO" TUSHUNCHALARI TALQINI	1052
138.	<i>Nigora TOSHMURODOVA.</i> FURQAT VA MA'RIFATPARVARLIK G'OYASI SHARIF YUSUPOV TALQINIDA	1057
139.	<i>Muxlisa ASHIRMATOVA.</i> NAVOIY VA RUMIY: MUSHTARAK DIDAKTIKA	1068
140.	<i>Dilnavoz NAJIMOVA.</i> MUMTOZ TURKIY ADABIYOTNI BOLALAR ONGIGA YETKAZISH AMALIYOTIGA DOIR	1074
141.	<i>Parvina NARZULLOYEVA.</i> XAMSA DOSTONLARIDA UCHRASHUV MOTIVINING O'RNI	1083
142.	<i>Roza QURBONOVA.</i> NAVOIY VA RUMIY ADABIY MEROSINING BOSHQA TILLARGA TARJIMASI VA CHET ELLARDA O'RGANILISHI	1090
143.	<i>Nigina FAYZULLAYEVA.</i> A.S.PUSHKIN VA F.M.DOSTOYEVSKIY ROMANLARIDA EPISTOLYAR JANRNING BADIY-ESTETIK FUNKSIYASI	1097
144.	<i>Ayşe ÖZTOKLU, Sümeyye ÇAĞLAR YILMAZ.</i> MEVLÂNÂ CELÂLEDDÎN RÛMÎ'NİN MESNEVÎ'SİNDE HZ. MUSA KISSASINDAN KESİTLER	1104

Dilrabo QUVVATOVA,
filologiya fanlari doktori, professor
(BuxDU, O'zbekiston)
Doi. 10.52773/tsuull.conf.2025/NTMW5246

MUMTOZ POETIKADA MASNAVIYGA OID QARASHLAR TALQINI

Annotatsiya: Sharq mumtoz poetikasida har bir she'r na'vi – lirik janrlar nazariyasiga oid qarashlar alohida ilmiy tizimni tashkil etadi. Bu yo'nalishdagi fikrlar Sharqda she'riyatning nihoyatda yuksak taraqqiy etganligini yana bir karra isbotlab turadi. Masnaviy janri va shakli bilan bog'liq nozik kuzatishlar shu jihatdan e'tiborga sazovor. Maqolada Shayx Ahmad Taroziy, Alisher Navoiy, Abdurauf Fitrat, Izzat Sulton, Botirxon Valixo'jayev, Rahmonqul Orzibekov kabi o'zbek, Sh.Pulatova, I.Pavlova singari rus olimlarining shu yo'nalishdagi adabiy-nazariy qarashlari tadqiq etilgan.

Kalit so'zlar: Sharq adabiy-nazariy tafakkuri, masnaviy, adabiy shakl, g'azal, doston, aruz, qofiyalanish, manzum qissalar, voqeabandlik, poema.

Abstract: In the classical poetics of the East, each type of poetry – views on the theory of lyrical genres constitute a separate scientific system. Thoughts in this direction once again prove that poetry in the East has reached an extremely high level of development. The subtle observations related to the genre and form of the masnavi are noteworthy in this regard. The article examines the literary and theoretical views of Uzbek scholars such as Sheikh Ahmad Taraziy, Alisher Navoiy, Abdurauf Fitrat, Izzat Sultan, Botirxon Valikhudzayev, Rahmonkul Orzibekov, and Russian scholars such as Sh. Pulatova, I. Pavlova in this direction.

Keywords: Eastern literary and theoretical thinking, masnaviy, literary form, ghazal, epic, aruz, rhyming, verse stories, narrative, poem.

Ma'lumki, Sharq adabiyotida 20 ga yaqin lirik janr bor. Bu janrlar tabiati, spetsifikasi turli davrlarda nazariy jihatdan o'rganilgan. Bu haqda taniqli adabiyotshunos Hamidulla Boltaboyev yozadi: "Sharq adabiy-nazariy tafakkurining qariyb ming yildan tarixiga ta'riflarni nazar tashlaganda, bizga ma'lum bo'lgan nazariy hodisalar, adabiy qarashlar va go'zal bir majmuaga yig'ishdan maqsad kelgusida bu fikriyat durdonalaridan adabiy xulosalar, nazariy umumlashmalar yaratish orqali shu vaqtga qadar o'zaro qarama-qarshilikda tushuntirilgan dunyoning ikki qutbi Sharq-u G'arbdagi natijasida adabiy-nazariy tafakkur durdonalarini yig'ib, izchil bir tizimga solish va buning yaxlit bir adabiyot nazariyasi yaratmoqdan iboratdir"

[1, 14]. Binobarin, masnaviy haqidagi qarashlarni bir tizimga solish, uning mumtoz adabiyotimizda tutgan mavqeyini u yoki bu darajada belgilash zarur bo'ladi. Adabiyotshunoslikda masnaviy janri asosida adabiy shakl ham yuzaga kelgan va yirik hajmli asarlarni yozishda undan foydalanilgan. Shu jihatdan masnaviy janri va shakli farqlanadi. Zero, masnaviy janri na'munalari mumtoz adabiyotimizda hajman o'rtacha g'azaldan kattaroq bo'lgan, a-a, b-b, v-v, g-g va h.k. tarzida qofiyalanadigan mustaqil lirik janrlardan biri bo'lsa, masnaviy shakli unga xos qofiyalanish tizimini o'zida saqlagan keng hajmli liro-epik asarlar qurilishini anglatadi.

O'zbek mumtoz adabiyotida, umuman, Sharq adabiyotida dostonlarni masnaviy shaklida yaratish ko'p asrlik an'ana hisoblanadi, Jumladan, yirik hajmli asarlarni masnaviyda bitish Yusuf xos Hojibning "Qutadg'u bilig" dostonidan boshlangan. Bu haqda H.Boltaboyev shunday yozadi: "Qutadg'u bilig" 6329 baytdan iborat, masnaviy (aruzning vaznida yozilgan. "mutaqoribi musammani mahzuf vaznida yozilgan" [1, 21]

Jumladan,

Uqushlig' uqar – ul biliglig bilir

Biligli uqug'li tilakka tegir [1, 23]

Masnaviydagi baytlar o'zaro qofiyalanishi inobatga olinsa, yuqoridagi baytda "bilir", "tegir" fe'llari ohangdoshlik kasb etgan. Yoki "Hibat ul-haqoyiq" ham quyidagicha boshlanadi:

Bitidim kitabi mava'iz masal

O'qusa tatir til yyemish tek asal (1, 40)

Shu bilan birga, Xorazmiyning "Muhabbatnoma", Sayfi Saroyining "Guliston bit-turkiy", Alisher Navoiyning "Xamsa" dostonlari xuddi shu she'riy shaklda yaratilgan bo'lib, ularda voqelik epik usulda bayon etilgan. Shuning uchun Shayx Ahmad Taroziy masnaviy haqida shunday yozadi: "Masnaviy iki misra" bo'lur. Ikalasi muqaffo (qofiyalangan), netokkim, manzum qissalarni masnaviy qilibturlar" [1, 122]. Mutafakkir olim masnaviy janri tabiatiga xos ikki muhim xususiyatni: uning ikki misradan tuzilishi va o'zaro "muqaffo" – qofiyalanishi, ohangdosh bo'lishini, manzum qissalar – epik poeziya na'munalari, dostonlar shu shaklda yozilishini alohida qayd etadi. Qolaversa, bu fikr hozirgi adabiyotshunosligimizdagi masnaviy janri va shakli haqidagi qarashning yuzaga kelishi uchun asos

vazifasini o'tagan. A.Taroziy fikrlarini davom ettirib, yana yozadi: "Va masnaviyning sharoitidin birisi uldurkim, agar hikoyatni nazm qilur bo'lsa, kerakkim, debochasin xo'b iborat va yaxshi tariqa birla ta'rif qilsa va sa'yye ko'rguzsakim, fotiha birla xotimasi pisandida kelgay [1, 122].

Alisher Navoiy masnaviy orqali voqelikni keng va batafsil, ya'ni epik ifoda etish mumkinligini inobatga olib, yozadi:

...Lekin ul barchadin dag'i xubi,

Bor durur masnaviyning uslubi...

Masnaviykim burun dedim oni,

So'zda keldi vasi' maydoni [2,35].

Bundan tashqari ulug' mutafakkir "Mezon ul-avzon"da "org'ushtak", "chinga", "turki" deb tilga olingan janrlar ham masnaviy kabi qofiyalanganligini kuzatish mumkin [1, 132].

Abdurauf Fitrat ham "dostonlar, maktublar (ko'brak sevgi maktublari) masnaviy yo'sinli yoziladir" deya e'tirof etar ekan, ayni choqda u masnaviyga xos yana bir jihatni alohida ta'kidlaydi: "...nazmning bu shakli shoirg'a ozodlik bergan. Turli hikoyalar, dostonlar, va'z-nasihatlarg'a oid uzun asarlaryozish uchun nazmning masnaviy shakli boshqa shakllarg'a qarag'anda qulayroqdir" [1,141]. Mutafakkir olim Sharq adabiyotida an'anaviylashgan masnaviy shaklining ijodda erkinlikni yuzaga keltirishi, yirik hajmli lirik asarlar shu shaklda yozilishini ko'rsatadi. Adib Izzat Sulton masnaviyning aynan shu xususiyatini nazarda tutib: "Voqeabandlik masnaviyning xarakterli xususiyatidir... She'r bilan yozilgan syujetli asar Navoiy va Bobur tomonidan "masnaviy" deb atalgan, ya'ni "masnaviy" liro-epik janrning nomi ham bo'lgan", - deb yozadi [3,179]. Adabiyotshunos Botir Valixojayevning ta'kidlashicha, o'zbek adabiyotining "XI-XIX asrlar mobaynidagi tarixida masnaviy tarzida qofiyalanish barcha dostonlarning xususiyati bo'lib qolgan" [4, 22]. Rahmonqul Orzibekov tadqiqotlarida lirik janrlar tasnifi uch yo'nalishda amalga oshirilgan: 1) mazmun jihatidan lirikaning janrlari; 2) shakl jihatidan va 3) misralar soni va band tuzilishiga ko'ra. Dastlabki jihatga hasbi hol, marsiya, chiston, sasida, muammo, vashf, yor-yor, bag'ishlov, debocha, nazira, faxriya va vasiyat she'rlari kiritilgani holda shakl jihatidan lirikaning janrlari sifatida mustazod, muvashshah, mushoira, shiru shakar, qit'a, g'azal,

tuyuq, ruboiy, masnaviy, fard, tarkibband va tarjiband keltiriladi [5, 9-10]. Adabiyotshunos shu jihatdan masnaviyni shakliy jihatdan lirikaning janrlari qatoriga kiritadi. Sh.Po'latova, I.Pavlova singari adabiyotshunoslar Muhammad Iqbol poemalarini o'rganar ekan, masnaviyni poemaga sinonim sifatida qo'llaydilar [6, 123]. Bundan ma'lum bo'ladiki, XX asr boshlari fors adabiyotida ham masnaviyni poema ma'nosida ishlatish urf bo'lgan. Adabiyotshunoslik lug'atida yozilishicha, "misralarning o'zaro qofiyalanishi masnaviyni voqealar bayoni uchun juda qulay shaklga aylantiradi". Shunga tayanib, kitobda masnaviy termini qofiyalanishiga ko'ra doston ma'nosida qo'llangani alohida ta'kidlangan [7,162]. Nazariyotchi olim Dilmurod Quronovning ushbu qarashlari adabiyotshunoslikda masnaviy haqidagi qarashlarga xotima yasaydi va u haqdagi hukmni yanada aniqlashtiradi.

Ko'rinadiki, Sharq mumtoz poetikasi va zamonaviy adabiyotshunoslikdagi kuzatishlar masnaviy janri va shaklini qo'llash juda erta boshlanganligini, qadimiy asoslariga egaligini ko'rsatadi. Darhaqiqat, adabiyotda epik tur janrlari yuzaga kelmagan davrlarda masnaviy shakli roman, qissa, hikoya yanglig' badiiy-estetik vazifa bajargan, voqeaband syujetlarni ifoda etishda qulay yo'l hisoblangan. Shu jihatdan ijodkorlarning masnaviy shakliga ko'proq murojaat etishlari natijasida mumtoz dostonda voqeliklarni keng ko'lamda ifoda etish imkoniyatlari kengaygan.

Adabiyotlar

1. Шарқ мумтоз поэтикаси Ҳамидулла Болтабоев талқинида. – Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2008. – 424 б.
2. Алишер Навоий. Сабъаи сайёр. – Т.: Ғ.Ғулом номидаги Адабиёт ва санъат нашриёти, 1991. – 542 б.
3. Sulton I. Adabiyot nazariyasi. – Т.: O'qituvchi, 2005. – 270 б.
4. Валихўжаев Б. Ўзбек эпик поэзияси тарихидан. – Т.: Фан, 1974. – 148 б.
5. Orzibekov R. O'zbek lirik she'riyati janrlari. – Т.: Fan, 2006. – 350 б.
6. Творчество Мухаммада Икбала. – М.: Наука, 1982. – 252 с.
7. Қуронов Д., Мамажонов З. ва бошқалар. Адабиётшунослик луғати. – Тошкент: Akademnashr, 2010. – 398 б.